

Na margo románu *Mistr a Markétka* (Text ako záhada, šifra, odkaz doby?)

On the Margin of the Novel *Master and Margarita* (Text as Mystery, Cipher, Message of Epoch)

На полях романа «*Мастер и Маргарита*»: текст как тайна, шифр, послание эпохи?

Natália Muránska
(Nitra, Slovenská republika)

Abstract:

The paper deals with the novel *Master and Margarita* by M. Bulgakov from three aspects: 1) provides the basic information of publication of the censored version in the USSR; 2) discusses possible interpretations—from vulgar-sociological (A. Barkov) to esoteric (O. Kandaurov); 3) raises the question of the Czech translations by A. Morávková (2016) and L. Dvořák (2013). At the end, a brief reconstruction of space-time structure of the novel is given.

Key words:

Master and Margarita; genesis of the novel; interpretations; Czech translations; chronotope

Абстракт:

В статье рассматривается роман «*Мастер и Маргарита*» с трех точек зрения: 1) приводится основная информация об изданиях романа в СССР и цензурных купюрах; 2) обсуждаются возможные его интерпретации — от вульгарно-социологических (А. Барков) до эзотерических (О. Кандауров); 3) поднимается вопрос о чешских вариантах романа переводчиков А. Моравковой (2016) и Л. Дворжака (2013). В конце дается краткая реконструкция пространственно-временной структуры романа.

Ключевые слова:

Мастер и Маргарита; редакции романа; интерпретация; чешские переводы; хронотоп

Ako vznikol román *Mistr a Markétka*¹ a praktiky stalinskej éry

Rusko v 20. storočí prešlo kataklizmatickými zmenami, ktoré sa v rôznych dobách a rôznymi optikami hodnotia veľmi rozporuplne. Taká bola aj ruská, resp. sovietska literatúra tohto storočia. Vznikali schematické diela na základe politických požiadaviek, ale sú tu aj diela univerzálneho, nadčasového charakteru.

Romány ako *Doktor Živago* (B. Pasternak), *Peterburg* (A. Belyj), *My* (J. Zamiatin), *Život a osud* (V. Grossman), *Jeden deň Ivana Denisoviča* (A. Solženicyn) a mnohé ďalšie patria medzi najčítanejšie ruské prózy vôbec. Osobitné miesto medzi nimi patrí Michailovi Bulgakovovi a jeho románu *Mistr a Markétka*.

M. Bulgakov (1891 – 1940) sa narodil v Kyjeve, mal vynikajúce gymnaziálne a univerzitné vzdelanie. Bol síce povoláním lekár, ale od roku 1921 sa venoval len literatúre – presťahoval sa do Moskvy, postupom času si získal renomé ako dramatik a dramaturg. Jeho divadelnú hru *Dni Turbinových* (na motívy románu *Biela Garda*) sám Stalin videl viac než 15-krát. [*Bulgakovskaja...* 2021; SARNOV 2009] Svoje vrcholné a posledné dielo – román *Mistr a Markétka* dopísal, lepšie povedané dodiktoval, svojej manželke Jelene Sergejevne, ležiac slepý a smrteľne chorý (dedičné ochorenie ľadvín). Čo ho nútilo pracovať? Pravdepodobne to boli dva momenty – jeho vlastnými slovami: „Dopísať skôr, než zomrieť“. [*Bulgakovskaja...* 2021]

M. Bulgakov začal písať svoj román v čase, keď sa pred ním spustili takmer všetky opony sovietskych divadiel a zatvorili sa takmer všetky redakcie časopisov a vydavateľstiev. Jeho divadelná hra *Zojkin byt* (1926) bol stiahnutá z repertoáru po 128. uvedení a sám Bulgakov bol označený ako zarytý reakcionár. Bulgakov sa utiahol do súkromia a začal koncipovať dielo pod názvom *Fantastický román, Čierny mág, Inžinierove kopyto, Žonglér s kopytom, Pohostinné vystúpenie pána Wolanda* (prvé redakcie z rokov 1928, 1929), *Čiapka s perom, Čierny bohosslovec, Zjavil sa, Cudzincove kopyto* (druhá redakcia z rokov 1931 – 1933) a *Knieža tmy* (tretia redakcia z rokov 1936 – 1937). Až v roku 1937 dostal román definitívny názov – *Mistr a Markétka*. [LOSEV 2006; *Bulgakovskaja...* 2021]

Čím boli motivované toľké zmeny pri hľadaní konečného názvu románu? Pôsobili tu viaceré príčiny – vnútorné – vyplývajúce asi z toho, ktorá postava či sujetová línia sa začala markantnejšie vyvíjať, ale boli tu aj príčiny vonkajšie – strach, obavy, Bulgakovove vnútorné senzory, ktoré zachytávali vývin socialistického Ruska. Keď v roku 1929 prečítal Bulgakov úryvky románu svojim priateľom z vydavateľstva Nedra, tí sa jednoznačne vyjadrili, že v takejto podobe cenzúra román nepustí. Bulgakov svoj rukopis 18. marca 1930 spálil. [SOKOLOV 2005, 459] Poslednú redakciu románu Bulgakov čítal známym začiatkom roku 1939 a tí sa vyjadrili o románe ako o absolútne

1 Tu aj ďalej mená postáv románu, názvy kapitol a citácie (ak nie je uvedené inak) uvádzame v súlade s českým prekladom románu [BULGAKOV 2016].

unikátnom diele, ale redaktor časopisu Nedra N. S. Angarskij napísal: „Toto sa uverejniť nedá“. [*Bulgakovskaja...* 2021]

Ako vidieť, román *Mistr a Markétka* má viacero redakcií, viacero podôb. V roku 2006 významný znalec diela Bulgakova V.I.Losev vydal monumentálne dielo, ktoré obsahuje 9 redakcií románu s odborným výkladom. Na vyše 1000 stranách predstavuje všetky dochované varianty románu, pričom každý jeden text sa odlišuje od predchádzajúceho, jednotlivé situácie i postavy sa postupne kryštalizujú do svojej finálnej podoby. [LOSEV 2006]

Bulgakov písal román 12 rokov, zápasil tak s vonkajšou ako aj vnútornou cenzúrou, ale vydania románu sa aj tak nedočkal. Zomrel v roku 1940 a román bol v Sovietskom zväze prvýkrát publikovaný v časopise Moskva, roku 1966, č. 11 s pokračovaním v roku 1967, č. 1.

Bola to doba, ktorá sa hrala na humánnny socializmus (preto román vyšiel), ale zároveň potláčala všetko, čo by tomuto socializmu mohlo uškodiť. Preto bolo vydanie *Mistra a Markétky* silne poznačené cenzúrou. O tri roky neskôr (1969) román vydali aj vo Frankfurte nad Mohanom vo vydavateľstve Posev, ktoré tieto zásahy (našťastie) nerešpektovalo. [BULGAKOV 1969]

Čo prekážalo mocným tej doby najviac? Pozrime sa, čo cenzúra vyčiarkla z prvej publikácie románu.

Pretože román *Mistr a Markétka* je román aj o Dobre, ktoré bolo ukrižované a Zle, ktoré malo moc, mnohé jeho čiastkové, ale aj väčšie celky vytvárali asociácie s dobrom a zlom (sovietskej) reality. Preto boli z textu odstránené jednotlivé slová, výrazy, vety, odseky, ale aj väčšie sujetové celky, ktoré takéto asociácie ponúkali.

Človek obdobia socializmu nemal mať rád blížneho svojho, podriadený nemal čo kritizovať svojho nadriadeného, duchovnosť nemala priestor, a preto cenzúrou neprešli napr. pasáže, keď Pilát vyčíta Kajfášovi „[...] uslyšíš hořký pláč a nářek, vzpomeneš si na zachráněného Bar-Rabbana a budeš litovat, **žes poslal na smrt filozofa, který hlásal mír!**“ [BULGAKOV 2016, 37] Kajfáš zase kritizuje všemohúceho prokurátora Ríma, „**Prokurátore, věříš sám tomu, co říkáš? Nikoli, nevěříš!... nepřinesl do Jeruzaléma mír** (zvýr. NM), a ty, jezďce, to dobře víš... Slyšíš?“ [BULGAKOV 2016, 38]

Ďalej boli vyčiarknuté celé odseky, pretože vznikali asociácie s praktikami sovietskeho režimu (vyhnanstvo inteligencie do gulagov a osočovanie vládnucej špičky).

Citujeme: „Jednoho svátečního dne se objevil v bytě milicionář, vyvolal do předsíně druhého nájemníka (jeho jméno se mi vytratilo z paměti) a prohlásil, že se **má dostavit na milici, aby něco podepsal, a že to nebude dlouho trvat.** Podnájemník nařídil Anfise, oddané a dlouholeté služebné Anny Francevny, aby každému, kdo bude volat, řekla, že se vrátí za deset minut, a odešel s korektním milicionářem v bílých rukavicích.

Ale **nevrátil se za deset minut ani později**. Nejpodivnější bylo, že spolu s ním zřejmě **zmizel i milicionář** (zvýr. NM).“ [BULGAKOV 2016, 82]

Táto pasáž bola v ruskej sovietskej verzii z pochopiteľných dôvodov vyčiarknutá – takto nejako sa likvidovali v ZSSR „nepriatelia ľudu“. Iným spôsobom sa likvidovala neuvedomelá inteligencia i spisovatelia. Jeden z nich, Majster, napísal román o Pilátovi a zanesol ho do redakcie. Napriek tomu, že román nebol uverejnený, v tlači sa objavili recenzie, úvahy, pamflety, ktoré odhaľovali tajných obdivovateľov Ježiša Krista.

„Nezapomente, že výpady v tisku neustávaly. Prvním jsem se **smál**. Ale jak jich postupně přibývalo, měnil se výrazně i můj vztah k nim. Druhé stadium bych charakterizoval jako **stadium údivu**. Doslova z každého řádku čpělo neuvěřitelné pokrytectví a zvláštní nejistota, přes jejich výhrůžný a suverénní tón. Připadalo mi – a nemohl jsem se toho dojmu zbavit –, že autoři nevyjadřují své mínění, a to právě v nich vyvolává zuřivost. Později nastoupilo třetí stadium – **stadium strachu**. Rozumějte ne že bych se podobných článků bál, ale začal jsem mít obavy z jiných věcí, které s nimi ani s mým románem nijak nesouvisely. Kupříkladu jsem se začal **bát tmy**: prostě **psychická porucha** (zvýr. NM). Zdálo se mi, zejména když jsem usínal, že nezvykle mrštná a studená chobotnice sahá chapadly po mém srdci. Od té doby jsem na noc nezhasínal.“ [BULGAKOV 2016, 149]

Celá táto situácia (14 riadkov textu) bola vyčiarknutá. A ďalej: po kapitole *Gala ples u Satana* nasleduje kapitola *Ťnos Mistra*. Z 28 strán textu cenzúra vyškrtila 185 riadkov (opisy čertov a čertíkov, t. j. mystizujúce reálie „nevhodné“ pre sovietskeho občana). Ale boli medzi nimi aj Bulgakovove pocity: „**Nemám už žádná přání ani inspiraci**,“ odpovedel Mistr, „nic z okolního světa mě nezajímá, jen ona,“ a znovu položil Markétke ruku na hlavu, „**zlomili mě**, je mi smutno a **chci zpátky do sklepa** (zvýr. NM).“ [BULGAKOV 2016, 295]

Tak nejako končili v totalitných dobách mnohí – zlomení, či „ve sklepe“, či v kotolni.

Interpretačné sondy, možnosti a úskalia

Po prečítaní románu obvykle vzniká u čitateľov chaos a obrovské množstvo otázok. Skutočne je to tak. O románe *Mistr a Markétka* existujú stovky kníh – autoritatívnych i škandalózných, obdivných i zatracujúcich. Pozrime sa, ako je vnímaný román ako celok.

Bulgakovov román možno chápať ako fantastický text, ktorý odhaľuje nezmyselné v zmysluplnom (P. Abraham), resp. ako menipeju (A. Vulis), ktorá spája fantastiku a avantúru, aby vo výnimočných situáciách odhalila ich nezmyselnosť (M. Bachtin). Tento román vyvolal nesmierne množstvo interpretácií tradičného charakteru – je to satira (tvrdili anglickí, americkí a sovietski autori), je to fantastika (oponovali Nemci), je to historická groteska (Angličania a Američania). Dielo moderného vedeckého

myslenia sa často interpretovalo z hľadiska klasickej literárnej vedy – máme pred sebou román umeleckého eklekticizmu (klasický názor), resp. syntetizmu (moderný názor), ktoré vyrastá na všeludskom duchovnom a estetickom bohatstve (tvrdia intertextualisti) a modeluje štruktúru umeleckého univerzalizmu. Jeho postavy sú geneticky napojené na celé dejiny ľudstva a kresťanstva, na genotyp všetkého živého, aby v novotypovej podobe prezentovali individuálne ako všeobecné, individuálneho človeka ako symbol všetkého antropologického. [MURÁNSKA 2005, 4] Na jednej strane – je to svetový unikát, dielo nového umeleckého myslenia ľudstva dvadsiateho storočia, krutou obžalobou sociálnej reality porevolučného Ruska. Na strane druhej – román *Mistr a Markétka* je hlbokou analýzou duchovnej, kresťanskej drámy ľudstva 20. rokov nášho letopočtu a 20. rokov 20. storočia resp. je to diablove evanjelium, ktoré idealizuje zlo (satana, Wolanda) na úkor deformácie kresťanstva (deformovaný obraz Ježiša v postave Ha-Nocri), ba čo viac, román podáva skreslený obraz Judey zo začiatku nášho letopočtu. [MURÁNSKA 2005, 5] Do tejto situácie protichodného myslenia (predvedomia i vedomia) prichádzajú aj extrémne pohľady na román – a to vulgárno-sociologizujúci pohľad A. Barkova [BARKOV 2006] a pre-ezoterizovaný O. Kandaurova [KANDAUROV 2002]. Interpretácia Barkova redukuje bulgakovovský text na dobové reálie: Mistr a Markétka sú Maxim Gorkij a jeho konkubína, agentka NKVD a špiónka Maria Andrejevová, Woland je Lenin a všetko je to o sovietskej totalitnej dobe.

O. Kandaurov nastolil inú optiku, svoje – teozofické, sakrálné, ezoterické ponímanie románu a je presvedčený o správnosti svojej interpretácie románu.

Pozrime sa bližšie. Otari Kandaurov píše: „Bulgakov sa pohybuje v závrtných výšiniach pri ezoterickom kódovaní textov“. [KANDAUROV 2002, 8] Toto tvrdenie sa pokúša dokázať. Keď démonický hrdina Azazello presvedčí Markétku, aby prijala pozvanie na gala ples u satana, vyvalí sa na lavičke, na ktorej je napísané „Ňura“ [BULGAKOV 2016, 233], čo podľa neho znamená: „ňu“ – pobeľhica a „Ra“ – egyptský boh Slnka. Boh Ra sa v diele mihne niekoľkokrát v ruskom slove „pora“ («Попа, попа» / „Je čas! Je čas“ – o. i. názov kapitoly v románe). Woland sa legitimuje Berliozovi, ale potom svoje doklady rýchlo zasunie „в карман“. Ezoterik v tom vidí osud – karmu. Pri preklade sa však ruské „карман“ mení na „kapsu“ [BULGAKOV 2016, 19], „karma“ sa stráca. Meno Berlioz treba vraj dešifrovať ako BEzReLlgiOZ (Bezbožník).

Rozprávač románu sa pýta na dôvody, pre ktoré mladá a krásna Markétka opustila mladého a milujúceho manžela a spojila svoj život so starším a spoločensky odhodným umelcom: „Co chybělo té malounko šikmooké čarodějce, která se tenkrát na jaře ozdabila mimózami?“ [BULGAKOV 2016, 222] V slove MIMóza Kandaurov vidí anagram „mím“, ale aj MiM, Mistr a Markétka (Master i Margarita). Ruské **МiM** môžeme obrátiť „hore nohami“ a vznikne nám **WиW**, čo treba chápať ako celistvosť sveta zašifrovanú v samotnom názve románu – *Master i Margarita*, Woland a jeho suita,

t. j. čo je hore, je i dole, čo je vľavo, to je i vpravo – absolútna zrkadlovitosť, spojenie reálneho a infernálneho sveta, dobra a zla, svetla a tieňa, ktoré nemôžu existovať jeden bez druhého. Bez dekódovania symbolov nemôže existovať ani interpretácia, ani kreácia žiadneho inojazyčného kódu románu *Mistr a Markétka*, tvrdí autor astrálnej koncepcie románu.

Ak by tomu tak bolo, prekladatelia románu *Mistr a Markétka* do cudzích jazykov by sa ocitli absolútne v slepej uličke.

Niekoľko slov o českých prekladoch

Michail Bulgakov bol autor tabuizovaný, v ZSSR bolo vydávanie jeho diel mimoriadne problematické. Spomeňme len novelu *Psie srdce*, ktorá bola napísaná v roku 1925, ale pri obhliadke Bulgakovovho bytu bol rukopis zhabaný a uložený do trezoru až do roku 1987 (dovtedy sa rukopis šíril jedine samizdatom).

Český čitateľ² má k dispozícii preklad prakticky celej tvorby Michaila Bulgakova. Vďaka skúsenej prekladateľke (a v neposlednom rade aj jej kontaktom) Alene Morávkovej, ktorú skutočne možno nazvať spriaznenou dušou Michaila Bulgakova, sa mnohé texty dostali k svojmu českému čitateľovi veľmi skoro, niektoré aj skôr ako v ZSSR. A. Morávková vynikajúco pozná Bulgakova, cíti jeho štýl, jazyk, chápe zmysel napísaného a rešpektuje Bulgakova ako človeka i spisovateľa. Jej preklady v maximálnej možnej miere zachovávajú podstatu i atmosféru bulgakovovských textov. Preložila v podstate celú tvorbu Bulgakova i obsahlu Bulgakovovu korešpondenciu s manželkou (ktorú, mimochodom, osobne poznala), je autorkou biografie *Křížová cesta M. Bulgakova* (1995), pričom román *Mistr a Markétka* v jej preklade vyšiel v niekoľkých reedíciách.

Román *Mistr a Markétka* má ešte dve české podoby: *Mistr a Markétka. Grafický román*, ktorý z anglického originálu preložil Viktor Janiš. [BULGAKOV 2009] Tento „komiksový“ variant prináša len elementárnu informáciu o románe a preklad z angličtiny je skutočne príliš zredukovaný, zavádzajúci a vzdialený skutočnému textu.

Ďalším prekladateľom románu je Libor Dvořák, ktorého preklad bol publikovaný vo vydavateľstve Odeon. [BULGAKOV 2013] Treba oceniť, ak existujú preklady zásadných diel z pera niekoľkých prekladateľov.

Pozrime sa aspoň trochu, ako sa vedomosti, povaha, charakter a temperament i štýl prekladateľa odrazili v preklade románu *Mistr a Markétka*:

2 Žiada sa doplniť, že v slovenskom prostredí bol román *Majster a Margaréta* publikovaný v niekoľkých reedíciách v preklade Magdy Takáčovej (1968, 1972, 2002, 2005, 2011, 2017); v roku 2019 vyšiel vo vydavateľstve Slovart nový preklad románu z pera Jána Štrassera.

Jedna z nosných kapitol románu, kapitola č. 7 (s názvom *Prapodivný byt* u Dvořáka, *Podezřelý byt* u Morávkovej, v ruštine „*Hexорошая квартира*“), sa začína prebúdzaním hrdinu so strašnou kocovinou Sťopy Mizerovova/Lotrova asi takto:

„Степа! Тебя расстреляют, если Ты сию минуту не встанешь!“ [BULGAKOV 1967, 96]

„Sťopo, jestli okamžitě, ale okamžitě nevstaneš, jsi synem smrti!“ [BULGAKOV 2013, 91]

„Sťopo! Jestliže okamžitě nevstaneš, zastřelí tě!“ [BULGAKOV 2016, 66]

Prísne oslovenie, potom apelatívny príkaz a hrozba smrti je u Dvořáka zliata do jednej výpovede s opakovaným „okamžite“ (ak apelovať, tak nie na okamžite, ale na hrozbu smrti!), zmäkčená obrazným „syn smrti“, pričom modalita výpovede je skôr hravá. Morávková ponecháva oslovenie s výkričníkom ako v ruštine, čím presne určuje, komu je hrozba určená, nič do výpovede nepridáva a priame „zastřelí tě“ evokuje explicitnú vyhrážku. V tomto prípade sa prejavuje špecifický štýl prekladateľa.

Problém nastáva, ak prekladateľ neadekvátne pretlmočí text.

Záver románu, posledný odsek (treba si uvedomiť, aké dôležité sú vždy prvé a posledné vety v románoch vôbec):

M. Bulgakov:

«Вот тогда и спит Иван Николаевич со счастливым лицом.

Наутро он просыпается молчаливым, но совершенно спокойным и здоровым. Его **исколотая память** затихает, и до следующего полнолуния **его не потревожит никто** (zvýrazn. NM). Ни безносый убийца Гестаса, ни жестокий пятый прокуратор Иудеи всадник Понтийский Пилат.» [BULGAKOV 2004, 576]

L. Dvořák:

„A obličej spícího Ivana Nikolajeviče září štěstím.

Ráno se probouzí mlčenlivý, ale naprosto klidný a zdravý. Jeho paměť, **rozbodaná injekčními stříkačkami**, se odmlčí, a až do příštího úplňku **nebude profesora nikdo znepokojoovat** (zvýrazn. NM): ani beznosý vrah Gestasův, ani nelítostný pátý prokurátor Judeje, jezdec Pilát Pontský.“ [BULGAKOV 2013, 469]

A. Morávková:

„Ivan se usmívá ze sna.

Ráno se probouzí mlčenlivý, ale už zcela klidný a zdrav. Jeho **rozjitřená paměť** se ztiší a až **do příštího úplňku už nikdo neruší jeho spánek**: ani beznosý Gestasův kat, ani nelítostný pátý prokurátor Judeje, jezdec Zlatého kopí Pilát Pontský.“ [BULGAKOV 2016, 389]

Nie je jasné, odkiaľ vzal Dvořák injekčné striekačky, ktoré svojvoľne do textu vložil (čo sa to snaží podsunúť čitateľovi?). A akého profesora mal na mysli Dvořák? Samotného Wolanda alebo prof. Stravinského z kliniky? Jasné nepochopenie faktu,

že klud bude mať do najbližšieho splnu Ivan a nie profesor (!) sa nám zdá absolútne zavádzajúce.

Veď Veľká noc sa končí, všetko prehrmelo, nastane klud, Ivanovi sa prestane snívať o Pontskom Pilátovi i Ješuovi. Nečistá sila, pán tieňov opustil Moskvu, kam prišiel, aby sa v Zlej dobe stal Dobrom a ako korektor nastolil rovnováhu medzi Dobrom a Zlom.

Woland: „[...]každému se dostane podle jeho víry. A to se taky vyplní!“ [BULGAKOV 2016, 277]

Priestor a čas (krátka rekonštrukcia)

Ak pozorne čítame román *Mistr a Markétka*, zistíme, že sujet románu Bulgakov zasadil do obdobia Veľkej noci v obidvoch mestských dejových líniiach, hoci dej románu tvoria línie tri: 1) tu a teraz – 2) vtedy a tam – 3) vždy a všade. *Tu a a teraz* predstavuje moskovskú, súčasnú, satirickú líniu späť s príbehom Mistra a Markétky, Berliozu, Bezdomého a všetkého, čo sa udialo v Moskve; *vtedy a tam* zobrazuje jeruzalémsku, biblickú, či dávnu vrstvu románu (okamžite asociujúcu Evanjelium), ktorej hlavnými protagonistami sú Ješua Ha-Nocri, Pilát Pontský, Matouš Lévi, Jidáš; *vždy a všade*, mimo času a priestoru funguje „nečistá sila“ Woland a jeho suita.

Konkrétne:

1) Moskva. V stredu sa stretnú básnici na Patriarchových rybníkoch s Wolandom; Berliozovi odreže hlavu elektrická; Potápka-Bezprizorný končí na psychiatrii. Štvrtok – okolo 11.30 hod. Sťopa Lotrov zistí, že sa nachádza v Jalte; Woland sa sťahuje do „podezrelého bytu č. 50“; Nikanor Ivanovič Bosý je vďaka Korovjevovi prichytený s cudzou valutou; administrátor Varieté Varenucha sa stáva upírom; Básnik Potápka-Bezprizorný sa stretáva na klinike s Majstrom, diskutujú o Wolandovi a o udalostiach, ktoré sprevádzajú jeho príchod do Moskvy; Woland predvádza seansu čiernej mágie vo Varieté. Piatok – pred úsvitom riaditeľ Varieté Rimský ledva unikne upírom Hele a Varenuchovi; ráno je Vasilij Stepanovič Lastočkin svedkom hororových momentov (napr. oblek bez tela), ktoré vymyslel Korovjev; Markétka číta Majstrov román, potom odchádza na stretnutie s Azazelom; poobede sa Wolandova suita zabáva, udivuje a straší návštevníkov v byte č. 50; večer sa Markétka natiera krémom od Azazela a stáva sa vedmou, letí na stretnutie s Wolandom a jeho suitou, predtým ešte demoluje byt kritika Latunského a okolo polnoci je hostiteľkou na gala plese u satana. Sobota – pred úsvitom sa ples končí a Woland sľubuje Markétke splniť pranie, Markétka chce späť svojho Majstra; ráno sa odohrajú nepríjemnosti v byte č. 50, ktorý nakoniec zhorí; Korovjev a Kňour sa bavia a zapalujú ďalšie miesta v Moskve.

2) Jeruzalem. V stredu ráno „...kráčel hřmotným vojenským krokom po kryté kolonádě mezi dvěma křídly paláce Heróda Velikého správce Judeje Pilát Pontský v bílém plášti s purpurovou podšívkou“ [BULGAKOV 2016, 20]; poobede Jidáš

Iškariotský pozve Ješuu Ha-Nocri na obed; Matouš Lévi je chorý, preto nesprevádza Ješuu do Jeruzaléma; večer je Ješua počas návštevy u Judáša zatknutý. Piatok – Pilát trpí bolesťami hlavy a na jeho prekvapenie Ješua bolesti nielen diagnostikuje, ale pomôže mu ich stlmiť; Pilát odsúdi Ješuu na trest smrti, neskôr sa odsúdenci presúvajú k miestu popravy; poobede je Ješua ukrižovaný, Matouš Lévi sa prizerá; večer, po smrti Ješuu, sa nad Jeruzalémom rozpúta búrka; Pilát sa stretáva so šéfom tajnej polície Afrániom; neskoro večer je Jidáš Iškariotský zavraždený; telo Ješuu pochovajú a Matouš Lévi prichádza do Herodotovho paláca; okolo polnoci Pilát konečne zaspáva. Sobota – ráno Afranius informuje Piláta o smrti Jidáše a o pohrebe zločincov; Pilát diskutuje s Matoušom Lévim.

3) V sobotu večer a v noci sa moskovská, jeruzalemská a mimočasová línia zlejú do jedného časopriestoru: Matouš Lévi prichádza do Moskvy za Wolandom, aby mu odovzdal odkaz od Ješuu, ktorý chce pokoj pre Majstra; Azazelo podáva Majstrovi a Markétke otrávené víno – ich kauzálne, fyzické telá zomierajú (Markétka doma, Majster v blázinci) a čaká ich večnosť, ktorú strávia spolu v tichu malého domčeka; Pilát Pontský je zbavený svojej nesmrteľnej nespavosti a so svojim psom Banga konečne vykročí po mesačnej ceste ku svetlu; Woland so svojou suitou odcvála do mimo času a mimo priestoru.

Bulgakov napísal svoj román ako svedectvo o dobe, práve a bezprávi, o láske a nenávisti, o viere a neviere, o dobre a zle a zachytáva krutosť doby začiatku nášho letopočtu (Ješua Ha-Nocri) a krutosť diktátorského režimu o 1900 rokov neskôr. Boli to doby, ktoré – každá svojim spôsobom – ukrižovali dobro a duchovnosť. To je jeden z podstatných odkazov pre dnešného čitateľa.

Literatúra:

- BULGAKOV, M. (1969): *Master i Margarita*. Frankfurt-na-Majne.
- BULGAKOV, M. (2004): *Master i Margarita. Sobranije sočinenij v vos'mi tomach. Tom 5*. Sankt-Peterburg.
- BULGAKOV, M. (2009): *Mistr a Markétka*. Grafický román. Preklad Viktor Janiš. Ilustrovali: Andrzej Klimowski, Danusia Schejbalová. Praha.
- BULGAKOV, M. (2013): *Mistr a Markétka*. Preklad Libor Dvořák. Praha.
- BULGAKOV, M. (2016): *Mistr a Markétka*. Preklad Alena Morávková. Praha.
- BARKOV, A. (2006): *Roman Michaila Bulgakova «Master i Margarita»*. *Al'ternativnoje pročtenije*. <https://royallib.com/read/barkov_alfred/roman_bulgakova_master_i_margarita_alternativnoe_prochtenie.html#o>. [online]. [cit. 1. 4. 2021].
- KANDAUROV, O. (2002): *Jevangelije ot Michaila*. V 2-ch tomach. Moskva.

LOSEV, V. (2006): *Michail Bulgakov «Moj bednyj, bednyj master...» Polnoje sobranije redakcij i variantov romana «Master i Margarita»*. Moskva.

MURÁNSKA, N. (2005): *Román Michaila Bulgakova Majster a Margaréta*. Nitra.

SARNOV, B. M. (2009): *Stalin i pisateli*. Moskva <https://www.famhist.ru/famhist/sarn_st_po/0025b04e.html>. [online]. [cit. 2. 4. 2021].

SOKOLOV, B. V. (2005): *Bulgakov. Ènciklopedija*. Moskva.

Bulgakovskaja ènciklopedija. (2021) <<http://www.bulgakov.ru/>>. [online]. [cit. 4. 4. 2021].

[статъи]

About the author

Natália Muránska, Constantine the Philosopher University, Department of Russian Studies, Nitra, Slovak Republic, nmuranska@ukf.sk